

„Félő, hogy ez a könyv a magyar Beregszász nekrológja lesz, bár nem annak készült”

Matyasovszki József interjúja*

(Dalmay Árpád: *Beregszász – Erzsébet királyné városa*, Romanika Kiadó, Bp., 2022)

Szent László testvéröccse, I. Béla fia, Lamperth herceg alapította a települést, amely sokáig a Lampertháza nevet viselte. A kunok betörése a 12. század folyamán csaknem a földdel tette egyenlővé, 1657-ben a lengyelek, 1717-ben a krími tatárok pusztították. A szabadságharc egyik bölcsője lett, hiszen Vári és Tarpa után Esze Tamás itt is kibontotta a zászlait II. Rákóczi Ferencnek. A kiegyezés után rohamos fejlődésnek indult települést a csehszlovák megszállás után városi rangjától is megfosztották. Megszállt benne Kazinczy Ferenc, gróf Széchenyi István, Petőfi Sándor, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond és még sokan mások.

Negyedszázad honvágya

Szatmárcsekei tartózkodása alatt a város postájára kapta a leveleit a Himnusz költője, Kölcsey Ferenc. Itt született a millenniumi ünnepek kezdeményezője, Janka Sándor, valamint Báthy Anna, a Magyar Operaház egyik legrangosabb énekesnője és Fedák Sári, a kor ünnepeit színesítője. Huszka Jenő itt fejezte be a Bob herceg című operettjét. Íróink közül Tamás Mihálynak és Pálóczi Horváth Lajosnak is a szülővárosa. Megannyi érdekes – gyakran helyreigazított – történelmi adat, amely egyazon városhoz, Beregszászhoz kapcsolódik. „Erzsébet királyné városa”, olvashatjuk az alcímben, de hiba lenne Sissire gondolnunk. Łokietek Erzsébetéről, Nagy Lajos király édesanyjáról van szó, aki udvart tartott benne.

A fent megkezdett felsorolást egyébként úgy is folytathatnánk: ...és itt született Dalmay Árpád, a Rákóczi Szövetség, illetve a Trianon Társaság megyei szervezetének, valamint a nyíregyházi székhelyű, Szentpétery Zsigmond-díjas Beregszászért Alapítvány kuratóriumának elnöke, aki

belbecsét és küllemét tekintve is igényes kötetet szentelt városának. Minden lapjáról árad a ragaszkodó rajongás és 25 esztendő honvágya, miután 1997-ben áttelepülni kényszerült Magyarországra.

„Szüleim szerencsétlen sorsú nemzedékének emlékére, amely kénytelen volt léleknyomorító kisebbségben leélni élete nagy részét saját és ősei szülőföldjén” – olvasható mindjárt a nyitólapok egyikén, szinte mindent elárulva az alkotói szándékról.

– Az idén lesz 775 éve annak, hogy IV. Béla király városi rangot adott Lampertházának, azaz Beregszásznak, és nem melleleg én is most leszek 75 esztendő – kaptunk egyéb útmutatást is a megjelenés aktualitásáról. Ráadásul a szerző a trianoni diktátum centenáriumán fogott munkájához, és bő másfél év múlva fejezte azt be. Csak akkor háborúról még szó sem volt.

A munka jórészt elvégezve

– Eredetileg a kötet akár a Beregszász régi képeslapokon címet is kaphatta volna, mivel a saját anzikszgyűjteményemet gondoltam egy kötetbe szerkeszteni. Huszonöt-harminc éve gyűjtögettem őket, van belőlük vagy négyszáz. Munkácsról, Ungvárról, Nagyszőlősről jelent meg ilyen jellegű kiadvány, részben Kárpátalján, részben Magyarországon.

– Aztán jött az ötlet, hogy kapjanak helyet a város műemlékei, emléktáblái is, a történetükkel együtt: miért kerültek oda, hogyan készültek, kik avatták fel azokat. Mindegyiknek saját története van, ráadásul némelyiknek a felavatásáig igen kalandos körülmények között tudtunk eljutni – magyarázta Dalmay Árpád.

Hogy mennyire így van, elegendő csak a Petőfi-szobor példáját idecitolni. Már az avatóünnepséget kellemetlen közjáték zavarta meg, majd nem sokkal a felállítása után letörték az egyik karját, illetve ki is döntötték. Nem hallgathatjuk el azt sem, hogy az emlékművek, emléktáblák túlnyomó többsége a ma már nyugdíjas tanár, újságíró és műfordító kezdeményezésére valósulhatott meg. A Beregszászi Járási Tanács alelnökeként és a városi tanács képviselőjeként (amikor ehhez már nem volt szükség párttagságra!) Dalmay Árpád magyar falu- és utcaneveket, középkori város címet állíttatott vissza, a díszpolgári cím odaítélését tette élővé ismét, illetve létrehozta a Pro Urbe díjat. Nem is hiányzott 1997-ig egyetlen avatóünnepségről sem, s bár az utóbbi három évben ha őt magát nélkülözni is kellett, gondolatait soha. Ünnepi beszédeit küldi maga helyett, amelyeket nagy örömmel olvasnak fel.

Mindmáig fáradhatatlan, és nem csak a fent említett ügyekben. Ha csak teheti, barátai segítségével könyveket juttatnak át, orvosi műszereket szereznek Beregszász és a környező falvak egészségügyi intézményének. Tették, amíg tehették, vagyis az ukrán–oros háború kitöréséig.

– Szerencsére az emléktáblák, emlékművek terén olyan nagyon sok bepótolnivaló már nincs: IV. Béla királynak szobrot állítanánk, májusra tűzték ki az időpontot, de aligha lesz belőle valami. Magyarország egykori miniszterelnökének, gróf Lónyay Menyhértnek, illetve Hunyadi Jánosnak készülünk egy-egy emléktáblát felavatni, és persze Huszka Jenőnek, aki Fedák Sári vendégeként Beregszászban fejezte be a Bob herceget. Sokszor falvakban, intézményekben belül állítta-

tunk emléktáblákat – folytattuk a beszélgetést, amiből az is kiderült, hogy ha Dalmay Árpád nem ütné a vasat – illetve a bronzot –, ki más tenné vajon helyette.

Maradjon emlék a múlttól

– Azt szerettem volna elérni ezzel a könyvvel, hogy maradjon emlék a szülővárosról, a múlttól, amit nem nagyon ismernek az emberek. Már a helyiek sem nagyon, hát még a fiatalok. És különösen nem az újonnan beköltözők. (A háború miatt utcák néptelenednek el, állítólag 30 ezer kárpátaljai menekült át Magyarországra, helyükre 350 ezer keleti menekült nyomult be, és vagy vásárolt házat, vagy önkényes lakásfoglaló, esetleg lakásokat emelnek nekik a magyar határ közelében. Ungvár, Munkács, Kassa, Kolozsvár is valahogy így veszítette el a magyar jellegét.)

– Rá kell hogy döbbenjenek, ez egy hatalmas történelmi múlttal rendelkező, ezeréves színvagyáros város, ide nem a „felszabadítók” hozták be a kultúrát – fakadt ki szerzőnk búcsúzóul. Értékes munkája most további kötetbemutatókra indul majd remélhetőleg Kisvárdára, Mátészalkára, Debrecenbe, a fővárosba, és egyszer talán – például emlékérmekkel kibővíve, akár ukrán nyelvre is lefordítva – Beregszászban is bemutatják ünnepélyes keretek között.

* *Ez az írás a Kelet-Magyarország nyíregyházi megyei lap 2022. április 22-ei számában Egy város nem csak képeslapokon címmel jelent meg a könyv bemutatójáról.*

Kedves Olvasó! Sétára hívlak szülővárosomban, hogy betekintést nyerhess értékeibe, múltjába, kicsit a jelenébe. Hogy mi lesz a jövő? Jó lenne tudni... Csak bízni tudunk az immár száz éve tartó kálvária végében. Szubjektív séta ez, nézd el nekem, de a város, ahol születtem, s amelynek temetőiben nemcsak a szüleim és nagybátyáim, nagynénéim nyugszanak, de nagyszüleim és dédszüleim is, örökre az enyém, még ha kénytelen is voltam elhagyni azt. Ez az a város, ahol gyerekkoromban, az ötvenes évek közepén-végén az utcán csodálkozva hallgattuk, ha valaki nem magyarul beszélt. Ez az a város, amely akkor tiszta, rendezett volt, amelynek „folyójában” úszni tanultam, fürödtem, befőttesüveggel kishalat fogtam. Vajon visszatér-e még ez az állapot?

Rendhagyó módon mutatom be a várost, felhasználva képeslapgyűjteményem, könyv- és irattáram egyes kincseit, archív fényképeit. [...] „Habent sua fata libelli” – tartja a latin bölcsesség. (A könyveknek megvan a maguk sorsa – a szerk.) Ha ez igaz, és miért ne lenne, joggal állíthatjuk ezt is: „Habent sua fata civitates”, azaz a városoknak is megvan a maguk sorsa. Vannak szerencsések, amelyeket ma is az alapítók utódai laknak, de vannak kevésbé

szerencsések is, amelyeket újkori hívatlan „hospesek” lepnek el, és szorítják kisebbségbe az őslakosságot. Az utóbbi települések sorsa már azért is szomorú, mert az elődök által létrehozott kulturális és történelmi értékek háttérbe szorulnak, lebecsülendőknek számítanak, feledésre és romlásra ítéltettek, sőt olykor támadásnak vannak kitéve. Számos példáját látjuk ennek a Közel-Keleten, de a szomszédunkban, Erdélyben, a Felvidéken, a Délvidéken is. És persze Kárpátalján. Az ilyen városok és falvak fejlődése, amíg az őslakosság van többségben, törvényszerűen megakad, majd megkezdődnek az etnikai arányok megváltoztatását célzó betelepítések, amelyek ugyan fejlődéssel, rohamos építkezésekkel is járnak, de nincs benne köszönet: csak ritkán jönnek létre igazi értékek, inkább csak arc nélküli, sokszor elhanyagolt lakónegyedek „szentesítik” a célt.

Reméljük, Beregszászra nem ez a sors vár. Bár Trianon után a cseh megszállók sietve megfosztották városi rangjától az érdemtelenül ölükbe pottyant ősi magyar települést, községgé degradálva azt, a visszatérés örömét és a remélt felvirágzást pedig beárnyékolta, megnehezítette a közelgő újabb világégés. Ezt követték a szovjet idők, amelyekre az volt jellemző egész Kelet-Közép-Európában, hogy a magasabb fejlettségű társadalmakat a „tanácsok országának” szintjére süllyesztették. Ebből a mélységből kell most felemelkednie Erzsébet királyné szeretett városának! [...]

Hogy milyen jövő vár rá, azt csak Isten tudja, de amíg nem hal el utcáin az őslakosság nyelve, addig bizhatunk és reménykedhetünk az elkövetkező szebb időkben. E remény jegyében született ez a könyv, azzal a kimondott céllal, hogy ne csupán városkalauz legyen az oda látogatók számára, hanem éltetője is az ott élő magyarok nemzeti identitástudatának, büszkeségének, hisz gazdag történelmi és kulturális múlttal rendelkezik ez a több mint 950 éves település.

Részletek a szerző elő- és utószavából

„Túl a Tiszán van egy város, Beregszász...” – Kubányi György nótaszerző (1897–1945) dala sokak számára ismert. Egyike azon kevés daloknak, amelyek Bereg vármegye egykori székhelyéről, Erzsébet királyné (1305–1380), Károly Róbert király felesége, Nagy Lajos király édesanyja kedvelt városáról szólnak. Arról a városról, amely megalapításától évszázadokon át a trianoni diktátumig, majd a visszatérés után hat évig a Magyar Királyság szép és fejlődő, de olykor tragédiákat, pusztításokat megélt megyeszékhelye volt. Ebbe a városba kalauzolja el olvasóit a szerző, bevallottan szubjektív szemmel mutatja be szülővárosát saját gyűjteményének régi képeslapjai, könyv- és irattárának feltett kincsei, birtokában lévő műalkotások, a város műemlékei és más jellegzetes épületei, túrnyomórészlet általa kezdeményezett és állítottatott emlékművei, szobrai, emléktáblái fényképeinek illusztrálásával. Mintegy kézen fogva az olvasót, végigvezeti a központi és távolabbi utcákon, felhívva a figyelmet Beregszász híres szülőtereire, a rájuk emlékeztető épületekre, emléktáblákra.

Viharos századokat élt meg ez a város, amely mai lakosságának relatív magyar többségével Kárpátalja magyarságának földrajzi és szellemi központja. Hogy milyen jövő vár rá, azt csak Isten tudja, de amíg nem hal el utcáin az őslakosság nyelve, addig bizhatunk és reménykedhetünk az elkövetkező szebb időkben. E remény jegyében született ez a könyv, azzal a kimondott céllal, hogy ne csupán városkalauz legyen az oda látogatók számára, hanem éltetője is az ott élő magyarok nemzeti identitástudatának, büszkeségének, hisz gazdag történelmi és kulturális múlttal rendelkezik ez a több mint 950 éves település. S talán az ide költözött más nemzetiségűek is méltányolják ezt a múltat, ami záloga lehet a békés együttélésnek, a kölcsönös toleranciának, egymás megbecsülésének, a remélt további fejlődésnek.

3990 Ft

DALMAY ÁRPÁD – BEREGSZÁSZ – ERZSÉBET KIRÁLYNÉ VÁROSA

Dalmay Árpád

Beregszász – Erzsébet királyné városa

